

Вікторія Беркун, Любов Гастинщикова
м. Київ, Україна

**Відтворення фонологічних стилізацій на позначення акценту
українською мовою в художній літературі**

The publication highlights the concept of language anomaly, as well as analyzes the translation issue of phonological stylizations, through which linguistic variability is realized. Having a complex and ambiguous nature, the problem under consideration has no clear definition in linguistics. The object of the study is phonological stylizations that denote a foreign accent. The work contains an analysis of optimal strategies of translating phonographic stylizations reflecting a foreign accent into Ukrainian.

Keywords: language anomaly, phonological stylizations, grapheme, foreign accent, contaminated language, strategies and methods of translation.

Останнім часом лінгвісти та перекладачі стикаються з таким унікальним явищем, як фонографічна стилізація або графон, яка вважається мовною аномалією. Стилiстично забарвлені одиниці, які використовують автори в художній літературі, все частіше стають прийнятними, та ставлення до них в мовознавстві постійно змінюється і, як правило, в демократичний бік, тому звичайно такі елементи мовленнєвої характеристики не залишаються непоміченими.

Актуальність дослідження визначається необхідністю подальшої розбудови у сучасному перекладознавстві міждисциплінарного підходу, який дозволяє здійснити розгляд англо-українського перекладу фонографічних стилізацій з урахуванням лінгвістичного, літературознавчого та власне перекладознавчого аспектів їхнього формування та функціонування у вихідному та цільовому текстах.

Метою представленої роботи є аналіз реальних й оптимальних стратегій і способів перекладу фонографічних стилізацій мовленнєвих аномалій українською мовою шляхом виокремлення чинників їхньої перекладності/неперекладності.

Способи відтворення фонологічних стилізацій досліджувались в працях: Струк І.В., Гудманяна А.Г., Статівки А.О., Козлової Л.А., Куликової М.Н., Блажкуна М.В., Богуславської Л.А., Голованової Я.В., Некряч Т.Є., Ребрія О.В.

На сьогоднішній день поняття мовної аномалії і схожі до нього явища все ще не мають однозначного розуміння в лінгвістиці. Говорячи про мовні аномалії, лінгвісти мають на увазі різні відступи від норми на рівні форми, які мають ненавмисний або, навпаки,

навмисний характер. І звісно ж, особлива увага приділяється навмисним відступам від норми, адже саме вони підкреслюють експресивність мовної форми та є стилістичними прийомами [8, с. 122-129]. Більш широке розуміння мовних аномалій включає в це поняття не тільки девіації в області форми, а й «різного роду семантичні, стилістичні, наративні та прагматичні відхилення і девіації на тлі стандартної мови, які мають функціональне навантаження, тобто є засобами вираження особливої естетичної інтенції автора і засобом фіксації особливої «картини світу художника» [14, с. 309; 8, с. 125].

У сучасному перекладознавстві поняття «аномалія» трактується як 1) різновид перекладацької суб'єктивної транспозиції; 2) запорука створення своєрідного «перекладацького шарму» і «творчої манери»; 3) операції з поверхневими структурами творів, що корелюють з дією певних соціальних, лінгвістичних і екстралінгвальних чинників. Мовні аномалії у вимірі художнього перекладу акцентують увагу на головних процесах аналізу емотивно насиченої лексики, сприяють виявленню смислового навантаження мовного коду і його переосмисленню з точки зору цільової культури [19, с. 15-16].

Ми помітили, що мовну аномалію вивчали не тільки мовознавці, а й літературознавці. Загалом дослідження мовних аномалій пов'язане з поетичними творами, поетичною прозою, де аномалії виконують експресивну функцію. Так, пошук автора, який творить аномалію, зумовлений, власне, творчим задумом, ґрунтується на критеріях художньої доцільності та прагматичної функції певної мовної особливості. Художній твір – це природне середовище функціонування мовних аномалій, де вони «втрачають свій потенційно деструктивний характер і знаходять прагматичну виправданість, функціональну цілісність і естетичну значущість [19, с. 17].

Фонографічні стилізації вважаються одним з різновидів мовних аномалій, їх розглядають як різновид перекладацьких труднощів, підставою для ствердження такого факту є відсутність відповідників перекладу у будь-якій цільовій мові [11, с. 88-90].

Фонографічна стилізація є одним із характерних засобів вираження мовлення персонажів англословного художнього дискурсу. У дослідженні було виявлено, що, по суті, фонологічна стилізація мовлення – це деформація графічної форми вираження лексики з метою наблизити її до способу вимови персонажа. За функціональністю фонографічні стилізації можуть передавати іноземне походження, вік героя, фізичні вади здоров'я тощо [2, с. 111; 13, с. 91].

Тож, коли ми говоримо про фонографічні стилізації, ми маємо на увазі використання фонографічних стилістичних засобів, що застосовуються при навмисному спотворенні графічної форми слова для того щоб виразити особливості мовлення. Іншими словами, фонографічна стилізація – це художня репрезентація не тільки діалектів і соціолектів, але й і відхилення від фонетичної норми, коли персонаж говорить не рідною для нього мовою (акцент), вираження емоційного та фізичного стану персонажа (заїкання, хворобливий стан). Зображення фонетичних особливостей мови за допомогою фонографічних засобів не є точним відтворенням мови, навіть якщо вони і створюють ефект автентичності мови, такий як фізичні вади, дитяче мовлення та акцент. Ми лише бачимо художнє зображення ознак і особливостей вимови [10, с.125-128].

В нашій роботі головна увага приділяється дослідженню фонографічних стилізацій на позначення акценту, який демонструє національну приналежність персонажа. Іноземний акцент також прийнято називати «ламанною мовою» або «контамінованою мовою», терміном, який ввів Я.І. Рецкер в 1968 році і який до сьогодні використовується іншими дослідниками [4, с. 324; 9, с. 218-219; 20, с.65-66] для позначення порушення літературної норми, спотворення розмовної мови. Мова іноземця спричинена дією психічних процесів при вивченні іноземної, нової мови. Перекручування вимови є навмисним, викликане інтерференцією рідної мови іноземця.

Відтворення акценту у перекладі здається простим завданням, так як кожна культура має власні уявлення про акцент, який мають представники тих чи інших народів. Перед перекладачем стоїть задача створювати власні стратегії відтворення, а не керуватися існуючими традиціями [17, с. 150]. Автори змальовують мову іноземця в художньому творі для створення художнього образу. «Змальовування мови іноземців в художній літературі розглядається як вторинне використання реєстра спілкування з іноземцем» [20, с.66-67]. Проте деякі дослідники розглядають мову іноземця в художній літературі як культурний стереотип [5, с. 38-44; 20, с. 66-67]. Багато мов та культур мають загальноприйняті стандарти та способи зображення неправильного мовлення людини іншої національності, яка вимовляє деякі слова не зовсім правильно, адже говорить нерідною мовою. Ці способи є різними для різних видів іноземного мовлення, таким чином зображення англійського або українського мовлення німця чи француза не схоже на передачу мовлення японця [9, с. 218; 20, с. 66-67].

Акцент відіграє важливу роль в культурі його носія. Автори вважають, що акцент може допомогти читачу визначити його

соціальний клас, регіональну приналежність та освіченість [20, с. 68]. М.В. Блажкун розглядає акцент як спосіб вимови слів людиною, яка проживає на певній території, в одній країні або соціальній групі [21; 5, с. 109]. Іншими словами: це використання певних голосних і приголосних звуків, ритмічної, інтонаційної та інших характеристик, що мають синтагматичні і парадигматичні зв'язки між собою, а також більш абстрактне (фонологічне) уявлення, що лежить в основі фонетичної артикуляції, що зв'язує всі слова і інші складові, з яких і складається словниковий запас або лексикон мовця [6, с. 34-39; 20, с. 68-69; 3, с. 109]. Відколи англійська мова поширилась по світу, ми стали спостерігати все більше людей-носіїв акцентів. Акцент допомагає нам зрозуміти, з якої країни приїхала людина. Саме тому багато дослідників називають акцент «важливим фактором географічної та етнічної приналежності людини» [6, с.34-39; 20, с. 68-69].

У процесі дослідження фонографічної стилізації контамінованої мови іноземців ми простежили закономірності в зображенні німецького акценту в письмовій формі: 1) заміна всіх *w* на *v*; 2) буквосполучення *wh* змінюється на одну букву *v*. *What* виглядає як *vat*; 3) буквосполучення *th* замінюється на літери *s* або *z*; 4) замість *v* використовується *f*: *oven- ofen, very- fery, give- gif*; 5) буквосполучення *sp* додає ще одну букву і стає *shp*: *spin – sphin, spot – sphot*; 6) поєднання *sh* відтворює звук [ʃ]; 7) герундій набуває особливого значення. У дієсловах, що закінчуються на *ing*, закінчення трансформується в *ink* і останній звук [к] дуже чітко вимовляється: *ending – endink, spinning – spinnink*; 8) додавання закінчення *en* до дієслів в наказовому способі: *speak – schpeaken, bring – bringen*; 9) додавання займенника *sie*, що означає «ви» німецькою, і вимовляється як *zee*. Наприклад, *“Bring the book” – “Bringen sie book”, “Pay attention” – “Payen sie attention!”*; 10) заміна *c* на *k, d* у фінальній позиції на *t*. Наприклад, *and – ant, found – fount, blind – blint* [20, с. 80-82].

Іноземний акцент – досить поширене явище, і багато перекладачів стикаються з ним при перекладі художньої літератури, тому уже розроблені певні стратегії та способи їх відтворення.

Т. Некряч та О. Копильна стверджують, що стратегії відтворення іноземного акценту в українському перекладі представлені через: *фонетичні засоби*, такі як заміна дзвінкх приголосних глухими, заміна твердих приголосних м'якими, або навпаки [18, с. 175-176]; *морфологічні та синтаксичні порушення*, тобто неправильне вживання числа, родових форм, відмінка іменників або прикметників, форм особи часу, способу дії дієслова [68, с. 175-176]; *неправильне вживання лексичних одиниць*, наприклад: вкраплення іноземного мовлення;

компенсацію, якщо переклад звучить природно та правдоподібно [12, с. 159; 16, с. 160-166; 18, с. 175-176].

Розглянемо для прикладу цитату з роману “Pioneers” Ф. Купера, де герой має іноземний акцент:

Welcome, welcome Tchooge,” said the elder of the party, with a strong German accent. Miss Petsy *vill* owe me a kiss. *Donner und blitzen, Richart!* exclaimed the veteran German, looking over the side of the sleigh with unusual emotion, *put* you will *preak ter* sleigh and *kilt ter* horses! *Ter deyvel, Richart!* – he exclaimed in a voice half-serious, half-comical, *put* you unload your sleigh very *hautily!* [23].

Ми бачимо, що автор використовує такі прийоми для підкреслення іноземного акценту: авторська репліка: *with a strong German accent*; додавання іноземних фраз: *Donner und blitzen* – лайлива фраза німецькою мовою; німецький означений артикль *der*, який змінений на *ter*, замість англійського артиклю *the*; фонетичні деформації в англійських лексемах: заміна губного приголосного [w], на губно-зубний [v], *vill=will*; *velcome=welcome*; заміна дзвінких приголосних на глухі: [b] – [p], *preak=break*, *put=but*, [d] на [t], *Richart=Richard*, *ter=der*, *kilt=killed*; зміни фонетичної якості лексеми: *deyvel [devl]=devil[ˈdɛvl]*, заміна приголосних і голосних, *judge [dʒʌdʒ]* змінено на *tchooge[ˈtʃoʊdʒ]*, тобто, [dʒ] замінили на [tʃ], [ʌ] на [o] [18, с. 177].

При перекладі фонологічних стилізацій на позначення іноземного акценту, перекладачі, зазвичай, послуговуються паралельними засобами відтворення, тобто стратегією доместикації. Розглянемо переклад:

Фітаю, фітаю, судде, – з помітним німецьким акцентом мовив найстарший. – Міс Петсі *финен* мені один поцідунок. Хай йому дідько! – вигукнув старий німець, з незвичним для нього збудженням позираючи через край саней, – *Ріхарте, ти зламать сани і фпивать коні! Тиорт* забирай, *Ріхарте,* – напівсерйозно, напівжартома вигукнув він, – *ти фправно виванташувать свій сани!* [22].

Переклад виглядає природньо, адже перекладач використав написання звуків німецької мови, зрозумілі для україномовного читача. В даному випадку, перекладач використовує стратегію доместикації. Таким чином, перекладач, врахував особливості фонетики німецької мови, коли німець вимовляє приголосну літеру у як [f], тому в тексті замінює [v] на [f], *финен* = *винен*, *фітаю* = *вітаю*, *фправно* = *вправно*. Вимова українського звуку [ч] нагадує німецьке буквосполучення *tsch*, яке має вимовлятися як [tʃ], а українське буквосполучення *ти* за звучанням нагадує *tsch*. Також вимова буквосполучення *ch* у середині та в кінці слова за вимовою нагадує український [x] у німецькій мові, проте при вимові в

англійській мові він нагадує український [ч], тому перекладач відтворює як *Pixart*. Перекладач використовує заміну свистячих приголосних, *тишорт забирай* = *чорт забирай*. Перекладач зберіг авторську репліку та відтворив неправильне вживання граматики: не узгодив родову форму (*Міс Петсі финен* = *Міс Петсі винна.*) [18, с. 178]. Очевидно, що дієвідміни для іноземця є складними, тому відсутнє узгодження граматичні форми. Отже, перекладач використав безособові форми дієслова замість особових: *Pixarte, ти зламать сани і фпивать коні!*.

Наступний приклад ілюструє німецький акцент, але вже іншого героя з цього ж роману, майора Гартмана. Перекладач відтворив акцент за допомогою поодиноких фонетичних вкраплень німецької вимови:

Upon my wort, toctor,” observed Major Hartmann, with a roguish roll of his little black eyes, but with every other feature of his face in a state of perfect rest, “put you have a very pretty pocket-book of tools, and your toctor-stuff glitters as if it was petter for ter eyes as for ter pelly. Now listen; I have livet seventy-five years on ter Mohawk, and in ter woots. You had better mettle as mit ter deyvel, as mit ter hunters. [23].

Маркери іноземного акценту схожі на зазначені нами у попередньому прикладі. Наприклад, дзвінкий [d] змінений глухим [t] (*toctor=doctor, livet=lived, ter=der, woots=woods*), дзвінкого [b] глухим [p] (*pelly=belly, petter=better*); інтерференція вимови слів мови оригіналу акценту у вимову лексем англійської мови (лексема *wort*=німецькій *das Wort*); німецький прийменник *mit*, який тотожний з англійським *with* та з німецьким артиклем *der*, модифікований у *ter* замість англійського *the* [18, с. 179].

Тепер проаналізуємо переклад:

Слово честі, токторе, – зауважив майор Гартман, лукаво моргаючи на лікаря чорними маленькими очицями, але більше жодною рисою не зраджуючи цілковитій серйозності, фаши інструменти туше гарні, а ліки так плицать, що мабуть, вони корисніші для ока, ніж для шлунка. Послухайте, я шиву в лісах і на Могоку вше сімдесят п’ять рокіф. Краще зайняти торта, ніж цих мисливців [22].

У перекладі мовлення німця відтворено фонетичними засобами частково за аналогією з першотвором. Таким чином, перекладач замінює дзвінки приголосні глухими, зокрема, [d] замінюється [t], [b] замінюється [p], [ж] замінюється [ш], наприклад, *токторе* = *докторе*, *плицать* = *блицать*, *шиву* = *живу*, *вше* = *вже*, *туше* = *дуже*. Приголосний [в] він замінює на [ф] для імітації вимови німецького [v]: *фаши* = *ваші*, *рокіф* = *років*. А свистячі приголосні

замінюються глухими, внаслідок чого виникає лексема з абсолютно іншим значенням, [m] замінили [ч], *морп* = *чорп* [18, с.179].

Переклад іноземного акценту – досить складне явище, нерідко автори, вводячи в оповідання персонажа-іноземця, уникають труднощів зображення спотвореної акцентом мови і просто вдаються до коментарю, що описує фонетичні відхилення мови персонажа, що додає глибини і яскравості художнього образу [20, с. 76-79].

Отже, ми можемо зробити висновок, що відтворення фонологічної аномалії мовлення персонажа – це складне та комплексне явище. Поняття аномалії зазнало змін і стало розглядатися не тільки як відступ від правил, а й як фактор мовного розвитку та мовної творчості. А особливу увагу стали приділяти навмисним відступам від норми, що несе певну функціональність та має естетичне навантаження. Автор може присвоювати своєму герою різний мовленнєвий портрет, наділяючи персонажа акцентом, змальовуючи його приналежність до іншої культури. Перекладач повинен вловити авторський задум, виокремити певні фонологічні елементи та відтворити їх у перекладі такими самими або еквівалентними одиницями. Відтворення іноземного акценту – комплексне явище, яке характеризується різномірними відхиленням від літературної норми. Переклад акценту здається цілком простим завданням, оскільки кожна культура має власні уявлення про акцент, який мають представники тих чи інших народів. Враховуючи різні культурні стереотипи щодо уявлення акцентів, перекладачі використовують стратегію доместикації, аби україномовному читачу було легше відтворювати в уяві героя з іноземним акцентом. Але перекладач не повинен керуватися лише існуючими традиціями, а повинен створювати власні стратегії.

Література

1. Богуславська Л.А. Відтворення мовної гри Л. Керролла в англо-українському перекладі: когнітивний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Херсон, 2017. 278 с. 2. Брандес М.П., Провоторов В.И. Предпереводческий анализ текстов: учебное пособие [для институтов и факультетов иностранных языков]. 3-е изд., стереотип. М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. 224 с. 3. Блажкун М.В. Проблема передачи акцентов английского языка при дублировании фильмов на русский язык. *Язык и культура*: 28 междунар. науч. конф. (Томск 25–27 сентября 2017 г.). Томск, 2018. С. 109-115. 4. Влахов С. Непереводимое в переводе. Москва: Р. Валент, 2006. 448 с. 5. Гак В.Г. «Коверкание» или «подделка»? *Тетради переводчика*. Москва: Междунар. отношения. 1966. С. 38-44. 6. Голованова Я.В. Средства изображения иностранных акцентов в оригинале и переводе (на материале английского и русского языков). *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 9. Филология. Востоковедение. Журналистика*. 2010. Вып 1. С. 34-39. 7. Гудманян А.Г. Фонографема як результат запозичення чужомовних власних назв. Проблеми сучасної світової літератури та

лінгвістики: Всеукр. навк. філол. конференція. (Черкаси, 2001р.) Черкаси: ЧІТІ, 2001. С. 61-63. **8.** Козлова Л.А. Языковые аномалии как средство реализации креативного потенциала языка и их функции в тексте. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2012. Вып.2 (18). С. 122-129. **9.** Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. Москва: Высшая школа, 1990. 253 с. **10.** Куликова М.Н. О соотношении понятий «графические стилистические средства», «фонографические средства» и «фонографическая стилизация». *Вестник СПбГУ. Сер. 9*. 2010. Вып. 2. С.125-128. **11.** Медведева А.О. Особливості перекладацького відтворення фонографічних стилізацій змінених станів свідомості у літературних персонажів. *II Таврійські філологічні читання: міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 травня 2016 р.: тези доп.* Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 88-90. **12.** Некряч Т.Є., Копильна О.М.. Відтворення контамінованої мови в українських перекладах. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наукових праць*. Київ: КНУ, 2002. Вип. 1. С. 155-159. **13.** Пацель Л.Б., Кудряшова О.В. Стилистика английского языка: практикум для студентов факультета лингвистики. Челябинск: ЮУрГУ, 2008. 91 с. **14.** Радбиль Т.Б. Концепт ИГРЫ в аномальном художественном дискурсе. *Логический анализ языка. Концептуальные поля игры*. Москва: Индрик, 2006. С.308-316. **15.** Ребрій О.В. Фонографічно стилізована мовленнєва аномалія як засіб характеристики персонажа та особливості її відтворення у перекладі. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: праці IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 1-2 квітня 2011 р.)*. Київ: НАУ, 2011. С. 257-262. **16.** Скрєбнєв Ю.М. Основы стилистики английского языка: учебник для ин- тов и фак. иностр. яз. Москва: Астрель, 2003. 221 с. **17.** Статівка А.О. Функціональний аспект дослідження перекладу фонографічних стилізацій. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. Вип. 86. С. 160-166. **18.** Статівка А.О. Стратегії та способи відтворення фонологічних стилізацій мовленнєвих аномалій в англо-українському перекладі: дис. ...канд. філол. наук:10.02.16. Харків, 2008. 246 с. **19.** Струк І.В. Відтворення мовних аномалій у художньому перекладі (на матеріалі мовлення персонажів романів Марка Твена та їх перекладів): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2016. 246 с. **20.** Твердохлеб В.Ю. Фонографическая стилизация контаминированой речи иностранцев в художественном тексте: маг. дис. ... выпускник КубГУ: 032700.68. Кубань, 2016. 93 с. **21.** Hughes A., Trudgill P., Watt D. English accents and dialects: an introduction to social and regional varieties of English in the British Isles. Routledge, 2013. **22.** Фенімор-Купер Дж. Піонери або біля витоків Саксуеханні. URL: https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FCooper_James_Fenimore%2FPionery_abo_Bilia_vytokiv_Saskuekhanny.pdf. **23.** Cooper F. Pioneers or The Sources of the Susquehanna. URL: http://www.gutenberg.org/files/2275/2275-h/2275_h.htm#link2H_INTR.

УДК: 81' 25 (063)(081)

Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. С.І. Сидоренка. – К.: Аграр Медіа Груп, 2021. – 420 с.

Збірник містить статті учасників XIV Міжнародної науково-практичної конференції з питань теорії та практики перекладу, що відбулась 9-10 квітня 2021 року на кафедрі англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Специальный и художественный перевод: теория, методология, практика: сборник научных трудов / под общей ред. С.И. Сидоренко. – Киев: Аграр Медиа Групп, 2021. – 420 с.

Сборник содержит статьи участников XIV Международной научно-практической конференции по актуальным вопросам теории и практики перевода, которая состоялась 9-10 апреля 2021 года в Национальном авиационном университете (г. Киев, Украина).

General and Specialist Translation / Interpreting: Theory, Methods, Practice: International Conference Papers. – Kyiv: Agrar Media Group, 2021. – 420 p.

The book contains papers contributed by the participants of the 14th International Conference on theory and practice of translation / interpreting held at the National Aviation University (Kyiv, Ukraine) on 9-10 April 2021.

Editorial Board:

Zaal Kikvidze, Doctor of Philological Science, Professor
(Akaki Tsereteli State University, Georgia)

Lada Kolomiyets, Doctor of Philological Science, Professor
(Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Yelena Karapetova, PhD (Philology), Associate Professor
(Minsk State Linguistic University, Belarus)

Jolanta Lubocha-Kruglik, Doctor of Philological Science, Professor
(University of Silesia in Katowice, Poland)

Oksana Malysa, Doctor of Philological Science
(University of Silesia in Katowice, Poland)

Veronika Razumovskaya, PhD (Philology), Associate Professor
(Siberian Federal University, Russian Federation)

Sergiy Sydorenko, PhD (Philology), Associate Professor
(National Aviation University, Ukraine)

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 18.03.2021 р.)

ISBN 978-617-646-495-2

© Колектив авторів, 2021
© Національний авіаційний університет, 2021